

Sûdî'nin Şerh-i Gülîstan'da Şem'î'ye Yönelttiği Dilbilgisi, Üslup Yanlışı ve Nazım Şekilleriyle İlgili Eleştiriler

İbrahim KAYA

Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öz: Sûdî esas şöhretini Hafız Divanı, Bostan ve Gülîstan'a yazdığı şerhlerle kazanmış bir şahsiyettir. Gülîstan şerhinde Şem'î de dâhil olmak üzere kendinden önce Gülîstan'a şerh yazanlarla ilgili bir hayli eleştiride bulunur. Şem'î'ye yöneltilen eleştiriler bazı yönlerden içiçe girmiş bir hal olsa da bunları *Sağlam Nüshalara Muhalefet Etmekle İlgili Eleştiriler*, *Anlamla İlgili Eleştiriler* ve *Dilbilgisi, Üslup ve Nazım Şekilleri ile İlgili Eleştiriler* olarak üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Bu makalenin giriş kısmında Sûdî ile Şem'î'nin birbiriyle karşılaşmaları ilgili rivayetlere temas edildikten sonra Şem'î'nin dilbilgisi yanlışlıkları, üslup ve selika kusuru ve nazım şekillerini tespit hususunda düştüğü hatalar gösterilecek ve bu hatalara karşı Sûdî'nin eleştirileri zikredilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sûdî, Şerh-i Gülîstan, Şem'î, Gülîstan, Şerh, Şarih

Sudi's Critics to Şem'î in the Şerh-i Gulistan Relating to the Grammar, Style and Verse Forms

Abstract: Sudi is an author who gained his true fame with interpretation to Hafiz Divan, Bostan and Gulistan. In Sudi's Şerh-i Gulistan, there are many critics to the previous interpreters of Gulistan, including Şem'î. Although these critics to Şem'î are complicated in some ways, these can be grouped into three main titles: The critics relating to the differences from the main copy, the critics on meaning and the critics on grammar, style and verse forms. In this article, information about Sudi and Şem'î's oncountering with each other will be given briefly, then the grammar mistakes, stylistic errors and the mistakes of verse forms which is existed in Şem'î's şerh will be dealed and the critics of Sudi to these mistakes will be mentioned.

Keywords: Sudi, Şerh-i Gulistan, Şem'î, Gulistan, Annotation, Annotator

GİRİŞ

Sûdî uzun süren bir tahsil hayatından sonra II. Sultan Selim'in saltanat döneminin başlangıcında Sokollu Mehmed Paşa'nın sadarete bulunduğu sırada At Meydanı'ndaki İbrahim Paşa sarayındaki has oğlanlara hoca olarak tayin edilmiştir. Burada belirli bir süre görev yaptıktan sonra emekli edilmiş ve ömrünün sonlarına doğru önce *Hafız Divanı*, sonra *Gülîstan* ve en sonunda

Bostan'a şerh yazmıştır. Ölüm tarihi 1006 yılından sonra olmalıdır. Çünkü *Şerh-i Bostan'ı* kendi ifadesiyle 2 Şevval 1006/8 Mayıs 1598'de tamamlamıştır.²

Mesnevî, Bostan, Gülîstan da dâhil olmak üzere oniki esere şerh yazan Şem'î, Sultan III. Murad ve oğlu III. Mehmed'le yakın ilgisi olan bir şahsiyettir. Aynı zamanda Mevlevî olan Şem'î *Gülîstan* şerhini kendisinden şehzadelik döneminde Farsça öğrenen III. Mehmed'in ricasıyla yazdığını ve bu şerhi beş ayda tamamladığını söyler (ŞG: 3)³. Hem Sûdî hem de Şem'î ömrünün son senelerini İstanbul'da geçirmişlerdir. 1011/1603 yılında ölen Şem'î'nin (Öztürk 2010: 503) Sûdî ile karşılaştığını Sûdî'den öğrenmekteyiz.

Sûdî ile Şem'î'nin Karşılaşması

Burada şunu belirtmeliyiz ki Sûdî eserlerinin hiçbir yerinde Şem'î'nin adını zikretmez. Yalnız iki yerde Şem'î'yle karşılaştığını gösteren ifadeler vardır. Bunlardan birincisi aşağıdaki beytin şerhinde söylediği ifadelerdir:

*“Bi-şud ki yâd hoşş bâd rûzgâr-ı visâl
Hod ân girişme kucâ reft u ân 'itâb kucâ*

Ehl-i Fûrsün birisinin ki kendüye hüsn-i zannı gâlibdir, bir gün yanına vardım, gördüm ki bu beyti yazmış ve “yâd hoşş”de dâl'in altına kesre komuş, kendünün mu'tâdı üzre ve ma'nâyı da “yâd-ı hoş”ı olsun demiş. Du'â-gû didim: Bu terkîbde manâ da fasiddir, belki yâd'ın dâl'i sâkin olup şîn-i zamîr yâd lafzına mukayyed olmak gerek. Zirâ manâ; yâdı hayr olsun demekdir. Herîf ziyâde tehevüründen ve cehlinden mübâdere eyleyüp “el-'iyâzu billâh, küfri kabûl eylerim, bunu kabûl eylemezem.” didi. Çünkü bu kıssa ekâbir-i nâsdan birisinin yanında idi ki bu şahsa ziyâde hüsn-i i'tikâdı var idi, küfrini yüzine vurmamam ammâ hatâ eyledin didim. Bu tahkîkden “ilâ yevmina hâzâ” nâdimim ki küfrine sebep oldum diyü. Ğarâbet bundadır ki bu herîf eyledigim tahkîkde teemmül idüp cigerine kâr eylemiş, irtesi duâ-gûya hîn-i mülâkatda didi ki: Sizin didiginiz sahîhdür, ammâ benim didigim de sahîhdür. Ben de îhâm tarikıyla eyitdim ki: Sizin didiginiz hergiz sahîh olmak ihtimâli yokdur. Murâdım küfri

² Sûdî'nin hayatı ve eserleri hakkında bk. İbrahim Kaya (2008). *Sûdî Şerh-i Divan-ı Hafız: Kelimeler-Remizler-Kavramlar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Nazif Hoca (1980). *Sûdî, Hayatı, Eserleri ve İki Risalesinin Metni*, İstanbul: İÜ Şarkiyat Enstitüsü.

³ *Sağlam Nüshalara Muhalefet Etmekle İlgili Eleştiriler*'de her iki şarihin hayatı ve *Gülîstan'a* yazdıkları şerh hakkında kısaca bilgi verildiği için bu makalede bunlar tekrar edilmeyecektir. Bu makalede kullanılan kısaltmalar: ŞG: Sûdî, Şerh-i Gülîstan. ŞB: Sûdî, Şerh-i Bostan. ŞDH: Sûdî, Şerh-i Divan-ı Hâfiz. ŞDH-Y: Sûdî, Şerh-i Divan-ı Hafız, yazma nüsha.

kabûl iderim didigi idi, ammâ murâdımı tefattun idemeyüp müddeâsı üzre musırr oldı.” (ŞDH: 47/48).

Şerh-i Divan-ı Hafız'ın yazma nüshasında ilk cümle şu şekilde geçmektedir: “Ehl-i Fûrsün birisinin ki kendüye hüsn-i zannı gâlibdir, *murâd Şem'i'dir*, bir gün yanına vardım.” (ŞDH-Y: 21a). İlave edilen “*murâd Şem'i'dir*” ara cümlesiyle eseri istinsah eden kişi Sûdî'nin görüştüğü kişinin Şem'i olduğunu belirtmiş olmaktadır.

Sûdî'nin Şem'i'yle karşılaşması ile ilgili olarak ikinci bilgi müellifin *Şerh-i Bostan* adlı eserinde karşımıza çıkar. Burada şunlar geçmektedir:

“Fârisîde kendini katı yukarıdan zan iden birisine bir gün, kerdâr ibâreti ve kerdgâr ibâretinde kâf'lar meftûh okunmak gerekdir, zîrâ kerd ism-i fiildir, kerden'den müştak diyicek inkâr idüb, kerd kâf'ın fethiyle degil kesriyledir fiil manâsına diyü davâ eyledi. Duâ-gûy müddeâsına sened taleb idicek sened bi'l-fiil hâtırımında yokdur, lâkin kitâblarda yazılmışdır, îrâd ideyin diyü davâ eyledi. Bu gün yigirmi bir yıldır ki bâtıl müddeâsına sened talebindedir. Hâsılı, inâdından ve kendüye bâtıl zu'mından mezkûr bâtıl müddeâsı üzre musırr oldı. Lâkin hoş-tab' u idrâk ashâbına mezkûr takrîr ve tahkîki eylemişim, ziyâde pesend idüp istihsân eylediler ve buyurdılar ki bu tahkîki bu zamâna dek sizden gayri kimesne eylememişlerdir.” (ŞB: 1/8–9).

Sûdî *Şerh-i Bostan*'ın telifine *Şerh-i Gülistan*'ın telif tarihi olan 1004/1596 yılından sonra başladığına göre bu yıldan yirmibir yıl çıkarılmıca yukarda zikredilen görüşmenin vuku bulduğu tarih olarak 984/1576 yılı ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Sûdî bu kişinin ismini vermezse de *Şerh-i Bostan*'ı tashih ederek basan Bosnalı Muharrem Efendi matbu eserin derkenarında “Münaza'a bâ-Şem'i” (Şem'i'yle tartışma) diye bir kayıt düşmüştür.

Yukarıdaki ifadelerden Şem'i'nin karakterini gösteren bazı ipuçlarına ulaşmaktayız. Bunlardan birisi “Kendüye hüsn-i zannı galip” ifadesidir. Yani Şem'i Farsça hususunda son derece iddialıdır ve Farsça'yı çok iyi bildiğini zannetmektedir. Yine “Fârisîde kendini katı yukarıdan zan iden birisi” ifadesi de aynı hususu göstermektedir. Bu ifade ile Farsça hususunda eksikleri olduğunu asla kabul etmeyen ve kendini herkesten daha iyi Farsça bilen birisi olarak gören bir şahsiyet karşımızda temessül eder. Sûdî'nin Şem'i'ye yönettiği eleştiriler ve bu eleştirilerdeki haklılık payı dikkate alındığında Şem'i'nin bu iddiasının sağlam temellere dayanmadığı anlaşılmaktadır.

Yukarda Şem'i'nin yanıldığı yeri kendisine hatırlatan Sûdî'in sözüne karşı son derece öfkelenmesi ve hiçbir ihtiyat payı bırakmaksızın “Kâfirlîği kabul ederim, fakat bu görüşünüzü kabul etmem” gibi bir söz son derece tehlikeli olduğu gibi, bu sözün hem genel olarak bilim ahlakı hem de İslam ahlâkıyla

bağdaştığını söylemek mümkün değildir. Üstelik tasavvuf gibi tamamen gururu, kibri ve bencilliği öldürmeyi hedef alan bir mesleğe intisabı söylenen bir kimseden yanlışının kendisine hatırlatılması karşısında öfkelenmek şöyle dursun, sevinmesi ve memnun olması beklenirdi.

Sûdî'nin Şem'î'ye karşı kırgınlığı ve şerhlerinin hiçbir yerinde adını bile zikretmeyecek kadar aralarındaki münasebetlerdeki soğukluğun arka planını anlamak için Sûdî'nin hayatıyla ilgili şu bilgileri hatırlamak gerekir. Sûdî tahsilini tamamladıktan sonra II. Sultan Selim'in saltanatının başlangıcında hemşehrisi olan Sokollu Mehmed Paşa (öl. 1579)'nın sadarete bulunduğu sırada At Meydanı'nda, bugünkü Sultan Ahmet civarında bulunan İbrahim Paşa Sarayı'ndaki has oğlanlara (gılman-ı hassa) hoca olarak tayin edilmiştir. Sûdî'nin bu hocalık vazifesinin ne kadar sürdüğü belli değildir. Kaynaklarda sadece onun az bir emekli maaşıyla vazifesinden uzaklaştırıldığı kaydı vardır. Belki de bu vazifesinden uzaklaştırılması, hemşehrisi Sokollu Mehmed Paşa'nın ölümü üzerine vuku bulmuştur. O bundan sonra ölümüne kadar inzivaya çekilmiş, ilim, tedris ve eserlerini yazmakla meşgul olmuştur (Kaya, 2008: 10–11).

Ömrünün son zamanları Sultan III. Murad'ın (saltanat dönemi 1574–1595) saltanat dönemlerine rastlayan Sûdî'nin en erken 1006/1598 yılında ölmüş olabileceğini dikkate aldığımızda onun hayatının yaklaşık son üç yılı III. Mehmed'in, ondan önceki yirmibir yılının ise Sultan III. Murad'ın saltanat döneminde geçtiği anlaşılmaktadır. Şem'î'nin III. Murad'la yakın ilgisi ve *Mesnevî*'yi şerh etmesi için padişahın kendisini görevlendirmesi, ayrıca padişahın, oğlu III. Mehmed'e Farsça öğretmesi görevini Şem'î'ye vermesi gibi hususlar dikkate alındığında Sûdî'nin bütün bu olup bitenler karşısında III. Murad'a kırgın ve gücenmiş olduğu sonucuna ulaşmak zor değildir. Çünkü ehliyetli ve yeteneklilerin görevden uzaklaştırılmaları ve onların yerine yönetime yakınlığı ön plana çıkan fakat bilgi hususunda eksik kişilerin görevlendirilmesi bilim adamları için büyük bir hayal kırıklığına sebep olmaktadır. Kendisi de *Şerh-i Divan-ı Hafız*'da bir beytin şerhinde bu kırgınlığını açık olarak ifade etmektedir.

Gûyî bi-refî Hâfız ez-yâd-ı Şâh Mansûr

Yâ Rab be-yâdeş âver dervîş perverîden

Tercüme: Dedin veya dersin ki Hafız, Şah Mansur'un hatırandan çıktı, yani padişah kendisini unuttu. (Bu mısranın anlamını verdikten sonra ikinci mısranın anlamına geçmeden kendi târizini belirterek şöyle der:) “Sultan Murad Sûdî-i dua-gûyını unuttuğu gibi.” (Daha sonra beytin ikinci mısranın anlamını söyler:) Yârab, dervîş terbiye eylemeyi, yani yoksulları araştırıp sormayı padişahın hatırına getir (Kaya, 2008: 10).

Sûdî'nin başka bir beytin şerhinde “Bilginler ve erdemlilerin yerini şimdi cahiller, şerefli ve yüce olanların yerini ise alçaklar ve sefiller istila etti.” diye söylemesi de gereken ilgiyi görmediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu tarz şikâyetin ifade edildiği beytin şerhinde şunları söyler:

*Sezedem çu ebr-i behmen ki derîn çemen bi-gurîm
Tarab-âşiyân-ı bülbül bi-niger ki zâğ dâred*

Tercüme: Behmen ayı bulutu gibi dünya çemenine ağlasam gerek. Çünkü bir bak hele, bülbülün sevinç ve neşe yuvasına şimdi karga ve kuzgun yerleşmiş, yani bilginler ve erdemlilerin yerini şimdi cahiller, şerefli ve yüce olanların yerini ise alçaklar ve sefiller istila etmiş.

Sûdî beytin anlamını bu şekilde örneklendirdikten sonra dönemini kötümeyi ihmal etmeyerek “şimdiki zamanımızda olduğu gibi” diye bir kayıt düşer. Son cümlesi ise bir sığınmadır: “Allâh hayırlar vire.” (Kaya, 2008: 11).

I. DİLBİLGİSİ / GRAMER İLE İLGİLİ ELEŞTİRİLER

Diğer eleştirilerle iç içe girmiş olsa da bu tarz eleştirileri dört başlık altında ele almak mümkündür. Bunların geçtiği yer hem Sûdî şerhinde hem de birlikte basıldığı Şem’î şerhinde büyük bir çoğunlukla aynı sayfada geçtiği için sadece Farsça metnin iktibas edildiği ilk yerde sayfa numarası verilecek, diğer açıklamalar aynı sayfada yapıldığı için onlar için ayrıca sayfa numarası belirtilmeyecektir. Farsça metnin veya açıklamaların bir sonraki sayfaya sarktığı durumlarda bir sonraki sayfa numarası da metnin sonuna ilave edilecektir.

a) Söz Dizimi ile İlgil Eleştiriler

Cümlede geçen bir kelime veya kelime grubunun nereye ait olduğunu bilmemek metne yanlış anlam verilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla metnin doğru anlamlandırılması cümlenin öğelerinin doğru tespitiyle mümkün olabilmektedir. Aşağıda önce Gülistan metni verilecek, daha sonra Sûdî ve Şem’î'nin metne verdiği anlam ayrı ayrı gösterildikten sonra Sûdî'nin söz dizimi ile ilgili ifadeleri ve Şem’î'ye yönelttiği eleştiri cümleleri iktibas edilerek kısa bazı açıklamalar yapılacaktır. Her iki şarihin anlamlarındaki farklılığın belirginleştiği yerler bazen italik yazımla gösterilecektir.

Nâ-sezâyî-râ çu bînî baht-yâr

'Âkılân teslim kerdend ihtiyâr (ŞG: 149).

Sûdî: Bir nâ-ehil ve nâ-makbûl kimseyi ki bahtiyâr ve devletmend ve saâdetmend göresin, yani devlet ana yâr ve her vechile kaviiyyü'l-iktidâr göresin, ukalâ ancılayın nâ-sezâ ve nâ-hemvâra mukâbele eylemeyüp ve anınla mücâdele eylemeyüp ana *teslim olmağı ve ser-fürû eylemegi ihtiyâr eylediler.*

Şem'î: Bir nâ-makûl kimesneyi çünkü bahtiyâr devletmend göresin, anın gibi mahalde âkıl ol nâ-sezâyâ ihtiyârı teslim eylediler ve emrine münkâd oldılar, sen dahi âkıl isen ihtiyârı teslim eyle.

Sûdî cümlelerin öğeleri hakkında şunları söyler: “Âkılân mübtedâ, ve teslim, kerdend'in mef'ûl-i evveli, ve ihtiyâr mef'ûl-i sânisî, ve cümle-i fi'liyye haber-i mübtedâdır.” Şem'î şiirde vezni korumak için söz diziminde bazı değişiklikler olabileceğini dikkate almayarak metni anlamlandırmaktadır. Şayet veznin bozulması gibi bir problem olmasaydı ikinci mısra “Âkılân ihtiyâr kerdend teslim” şeklinde olacaktı. Şem'î ise teslim olmayı istemek ve tercih etmek anlamı yerine iradeyi teslim etmek anlamını düşünmüş olmaktadır.

Be-yek nâ-tırâşîde der-meclisî

Bi-renced dil-i hûşmendân besî (ŞG: 199).

Sûdî: Bir meclisde bir nâ-sâz ve nâ-hemvâr kimse sebebiyle ukalâ ve fuzalânın gönülleri çok rencide olup hâtırları ziyâde perîşân olur.

Şem'î: Bir edebsiz sebebi ile bir meclisde çok 'âkılların gönli incinür.

Sûdî “Besî lafzını hûşmendân'a kayd zann eyleyen bî-hûş imiş.” diyerek Şem'î'yi eleştirir. Yani “Çok akıllıların gönli incinir.” değil “Akıllıların gönli çok incinir.” anlamı doğru anlam olmaktadır.

Der beste çi sûd 'âlimu'l-ğayb

Dânâ-yı nihân u âşkârâ (ŞG: 233).

Sûdî: Kapu bağlı olmak ne fâ'ide ki gâ'ib bilici Allâhu Teâlâ gizli ve âşikâre işleri bilicidir, yani ana hiç bir nesne gizli yok, hep âşikâredir, belki gizli didiğimiz bize göredir.

Şem'î: Kapu bağlanmış olmak ne fâ'ide, yani Allâh Teâlâ hazretine, zirâ âlim-i âşikârî ve nihânı bilicidir. Eyleye, kapuyu bağlamakdan ne fâide hâsıl olur.

Sûdî “Âlimu'l-ğayb kendi mısraına masrûfdur diyen manâsını kendi bilür ancak.” diyerek Şem'î'yi eleştirmektedir. Sûdî'ye göre bu beyitte iki cümle vardır. Birinci cümle “Der beste çi sûd”(Kapıyı kapamanın ne faydası olabilir ki) cümlesidir. İkinci cümle “'âlimu'l-ğayb dâna-yı nihân u âşkârâ” (Gaybı bilen Allah aşikar olan şeyleri de bilir, gizli şeyleri de bilir) cümlesidir. Dolayısıyla 'âlimu'l-ğayb ikinci mısranın öznesi konumunda olmaktadır. Şem'î'ye göre ilk mısranın tamamı bir cümledir. Buna göre anlam “Bütün gizli şeyleri bilen Allah'a karşı kapıyı kapamanın ne faydası olabilir?” şeklindedir. Fakat metinde 'âlimu'l-ğayb tamlamasının sonunda herhangi bir hâl eki konulmadığı için Şem'î'nin Allâh Teâlâ hazretine şeklinde anlam vemesi dil açısından problemlidir. 'âlimu'l-ğayb birinci mısrayla ilgili düşünüldüğü için ikinci mısradaki gizli bir özne düşünülmektedir.

*Ne ân-ki ber-der-i da'vî nişîned ez-halkî
Vu ger hilâf konendeş be-ceng ber-hîzed (ŞG: 265).*

Sûdî: Zâhir-i dervîş ol degildir ki halkdan davâ kapusunda otura, yani *halkdan tekâud idüp* davâ-yı dervîşlik eyleye ve eger mizâcına muhâlif vaz' eyleylerse cenge ve cidâle kıyâm göstere. Hâsılı, dervîş ol degildir ki davâ-yı merd idüp halkın cefâsına tahammül eylemeye.

Şem'î: Dervîş degil ol kimse ki da'vâ kapısı üzre otura, ki halkdan bir nice kimse eger muhâlefet iderler, tahammül itmeyüp cenk ve husûmete kalka.

Sûdî “Ez-halkî ibâretini mısırâ'-ı sâniye kayd idüp manâsını; halkdan bir nice kimesne eger ana muhâlefet ideler, tahammül itmeyüp ceng ve husûmet itmege kalka diyen beytin murâdına zerre denlü vâsıl olmamış.” diyerek eleştiride bulunmaktadır. Burada açık bir yanlışa düşülmüştür. Şem'î her ne kadar ikinci mısranın başındaki bağlama edatını (*vu*) kaldırarak yerine *ki* edatı koysa da yine *ez-halkî* ibaresini ikinci mısraya bağlamaya çalışmaktadır. O anlam verirken “halkdan ki” yerine “ki halkdan” şeklini tercih ederek bu tutarsızlığı gidermeye çalışmaktadır.

*Didem gul-i tâze çend deste
Ber-gunbedî ez-giyâh beste (ŞG: 267).*

Sûdî: *Bir kubbenin üzerinde tâze otla bağlı bir nice deste tâze gül gördüm.*

Şem'î: Birkaç deste tâze gül gördüm *otdan bir yığın üzre* bağlanmış yani bir mikdâr güli bir mikdâr giyâh üzere bağlanmış gördüm.

“Ez-giyâh beste” *otdan bağlanmış* yani *otla bağlanmış* anlamındadır. Dolayısıyla *gul-i tâze* tamlamasına bağlıdır. Şem'î ise “otdan bir yığın” şeklinde anlam vermektedir. Böyle olunca herhalde *gunbed* kelimesini *yığın* anlamında düşünmekte ve *ez-giyâh gunbedî* şeklinde bir kelime grubu düşünmüş olmaktadır. Hâlbuki anlam *otdan bir yığın* değil *otla bağlı birkaç deste gül* şeklindedir. Sûdî “Âdetdir gülistânda iplik bulunmasa bir nev'i uzun otluk olur ki gülleri anınla bend iderler. Pes, *ez-giyâh* ibâretini *gunbed'e* kayd idüp ma'nâsını; bir kaç deste tâze güli gördüm *otdan bir yığın üzere* bağlanmış, yani bir mikdâr güli bir mikdâr giyâh üzere bağlanmış gördüm diyen ma'tûh, bağlanmalı söz söylemiş.” diyerek Şem'î'yi eleştirmektedir.

*Bi-grîst giyâh u goft hâmûş
Sohbet ne-koned kerem ferâmûş (ŞG: 267).*

Beytin daha iyi anlaşılabilmesi için manzumenin baş tarafını hatırlamak gerekir. Sa'dî bu manzumede bir kubbe üzerinde otla bağlanmış bir gül destesi görünce nasıl olur da böyle bir değersiz ot gülün safında, gülle birlikte bulunabilir diyerek bu durumu garipser. Sa'dî'nin bu sözü üzerine ot ağlar ve hal

diliyle Sa'dî'ye "Sus, arkadaşlık (sohbet) kerem ve ihsanı unutmaz. Ben de gül ile bir bağda beraber bulunduğum için bu kadar değer kazanmışım." der. Beyitte verilmek istenen mesaj iyilerle beraber olan, onlarla arkadaşlık eden kimsenin mutlaka değer kazanacak olmasıdır.

Sûdî: Giyâh benden mezkûr kelâmı işidince ağladı ve zebân-ı hâl ile didi: Ephem ol, musâhabet kerem ve ihsânı ferâmûş eylemez, yani musâhabet ve mukârenet kerem ve lütfi unutmaz, hâsılı, kerem ve ihsân bunı iktizâ ider. İmdi ben de gül ile bir bâğda olduğumuzdandır ki bu kadar kerem ve ihsânına mazhar düşmüşüm.

Şem'î: Giyâh çünkü benden bu sözi işitdi ağladı ve lisân-ı hâl ile eyitdi: Hâmûş ol! Bu sözi söyleme ol sebebden ki ehl-i kerem sâbıkda olan musâhabeti ve dostluğu ferâmûş eylemez.

Bu anlamda cümlenin öğeleri de değişmiş olmaktadır. Şem'î *kerem* kelimesini *ehl-i kerem* anlamında alır ve cümlenin öznesi olarak düşünür, *sohbet* kelimesini cümlenin nesnesi olarak düşünmektedir. Sûdî ise cümlenin öznesi olarak *sohbet* kelimesini almaktadır, *kerem* kelimesini nesne kabul eder. Buna göre ikinci mısranın anlamı Sûdî'ye göre "Musâhabet keremi unutmaz.", Şem'î'ye göre ise "Ehl-i kerem sabıkda olan musâhabet ve dostluğu unutmaz." şeklindedir. Anlamca çok uzak bir ihtimal olmasa da bu durum cümlenin yapısı açısından problemlidir ve gereksiz tevellere başvurmak zorunda kalınmıştır.

Hizem çu ne-mând biş ezîn tedbîrem
Hasm ez-heme şemşîr zened yâ tîrem (ŞG: 342).

Sûdî: Kalkarım veyâ kalkayım, çünkü bundan ğayri tedbîr kalmadı, gerekse cemî' rukabâ ve husemâ bana kılıç uralar ve gerekse ok. Veyâ; bana kılıçla ok uralar, yani beni katl için bana silâh üşürelere.

Şem'î: Kalkarım yani vusûl-i cânana sa'y ve ikdâm iderim çün bundan ziyâde tedbîrim ve tâkatım kalmadı, hasım eger dükeli bana şimşîr yâ tîr ura, yani hasım beni tîğ ile yâ tîr ile helâk itmege kasd eyleye.

"Bütün hasımlar ve rakipler ister bana kılıçla ister okla vursunlar." yerine Şem'î "Hasım eger dükeli bana şimşîr yâ tîr ura." diyerek dükeli kelimesini hasımla değil kılıç ve okla ilişkilendirmektedir. Sûdî bu yanlışı "Hasm'dan cins-i hasm veyâ ism-i cem' murâddır ve heme ana kayddır, şemşîr'e ve tîr'e degil, ba'zılar zann eylediği gibi." diyerek eleştirir.

Tâ ne-dânî ki suhan 'ayn-ı savâb'est me-gûy
V'ân-çi dâni ki ne nîkûş cevâb'est me-gûy (ŞG: 418).

Sûdî: Mâdâm ki bilmeyesin ki söz ayn-i savâbdır, ol sözi söyleme. Ve ol sözi ki bilesin ki eyi degildir, ana cevâb söyleme, yani makûl olmayan sözün cevâbıyla mukayyed olma.

Şem'î: Mâdem ki söyleyecek sözi ayn-ı savâb idüğünü tamâm bilmezsin, söyleme. Ve ol nesneyi ki bilirsın eyü ve makûl cevâb degildir, söyleme.

Sûdî ikinci mısranın takdirinin “V'ân-çi dâni ki ne nîkû'st cevâbeş me-gûy.” şeklinde olduğunu söyler. İyi anlamındaki nîkû kelimesinin sonundaki zamir (-ş) vezin getirdiği zaruretler olmasaydı cevab kelimesinin sonuna (cevâbeş: onun cevabı, ona cevap), yine -est bildirme ekinin de nîkû kelimesinin sonuna eklenmesi gerekirdi. Zaten Sûdî de ikinci mısranın esas yapısını belirtmektedir. Böyle bir takdir düşünülme nîkûş kelimesine onun iyisi anlamı vermek gerekir ki Şem'î de böyle bir anlam verememektedir. Yani onun iyisi değil onun cevabı şeklinde düşünülmesi gerekir. Böylece ikinci mısranın anlamı “İyi ve makûl olmayan sözü cevap olarak söyleme.” yerine Şem'î şerhinde “İyi ve makul cevap olmayan şeyi söyleme.” şeklini almaktadır.

Kuvvet-i tâat der-lokma-i latîf'est u sıhhat-i 'ibâdet der-kisve-i nazîf. **Peydâ'st ki ez-mi'de-i hâlî çi kuvvet âyed** (ŞG: 429).

Sûdî: Kuvvet-i tâat lokma-i latîf'dedir ve sıhhat-ı ibâdet kisve-i nazîf ve tâhirdedir. Malûm ve zâhirdir ki mi'de-i hâlîden ne kuvvet gelür? Yani mi'de hâlî olıcak ibâdet ve tâate mecâl kalmaz.

Şem'î: Tâat kuvveti latîf lokmadadır ve ibâdetin sıhhati pâk libâsda zâhirdir zîrâ câme-i pâk olmasa ibâdet câiz olmaz. Zîrâ boş mi'deden ne kuvvet gelür.

Burada yapılan yanlış hem cümlede seci bulunduğunu dikkate almamak, hem de cümlenin nerede bittiğini fark edemeyip bir sonraki cümlenin ögesini birinci cümleye dâhil etmektir. Şem'î'nin anlamlandırması dikkate alındığında onun cümleyi şu şekilde düşündüğü anlaşılmaktadır:

Kuvvet-i tâat der-lokma-i latîf'est u sıhhat-i 'ibâdet der-kisve-i nazîf **peydâ'st. Ki ez-mi'de-i hâlî çi kuvvet âyed**

Latîf ile nazîf kelimeleri seci oluştururlar ve birinci cümle nazîf kelimesiyle tamamlanır. Peydâ'st kelimesi ikinci cümlenin ilk kelimesidir. Şem'î'nin anlamlandığı şekilde düşünmekle sadece seci unsuru kaybolmaz, ayrıca anlamca iki cümle arasında bir kopukluk da meydana gelir. “Tâat kuvveti latîf lokmadadır ve ibâdetin sıhhati pâk libâsda zâhirdir zîrâ câme-i pâk olmasa ibâdet câiz olmaz. Zîrâ boş mi'deden ne kuvvet gelür” şeklindeki anlamlandırmada ki edatı zîrâ anlamında düşünülmektedir. Böyle olunca anlamca bir önceki cümlenin sebebini belirtmekten çok uzaktır. Hâlbuki ki'nin

harf-i beyan (açıklayıcı edat) olarak düşünülmesi gerekir. Böylece ikinci cümle **Peydâ'st ki** (açık ve zahirdir ki) şeklinde başlamış olmalıdır.

Bu tarz yanlışlıkların bir kısmı anlamla ilgili ve sağlam nüshalara muhalefetle ilgili diğer başlıklar altında verilen yanlışlıklarla iç içe olduğundan orada zikredilmiştir. Verilen örneklerin konunun anlaşılması için yeterli olacağı düşünülerek başka örnekleri zikretmeyi gerekli görmüyoruz.

b) Harflerin Fonksiyonları ve Zamirlerin Mercii

Klasik Arapça gramer kitaplarında kelimeler üç kategoride ele alınır. Bunlar isim, fiil ve harftir. Sıfatlar ve zamirler isim olarak kabul edilirler. Edatlar, çekim ve yapım ekleri ise harf kategorisine dâhildirler. Sözelimi “Okuldan geldim” cümlesinde *geldim* fiil, *okul* isim, *-den* eki ise harf olarak kabul edilir. Bu tasnif eski Farsça gramer kitaplarında da büyük çapta karşımıza çıkar. Dolayısıyla başlıkta geçen harf kelimesiyle çekim ekleri, yapım ekleri ve edatlar kastedilmektedir. Farsçada Arapçada olduğu gibi zamirler bitişik ve ayrı zamirler diye ikiye ayrılır. Bitişik zamirler Türkçedeki iyelik eklerinin karşılığıdır. Zaten bu ekler iyelik zamirleri diyenler de vardır. Harflerin fonksiyonlarının yanlış tespitinin metni anlamlandırmaya nasıl etki ettiğinin daha net anlaşılabilmesi için *Şerh-i Gülîstan*'da geçen örneklere geçmezden evvel *Gülîstan*'da geçen bir beyte ve bu beyte verilen anlama bakalım:

Eger rûzî be-dâniş ber-fuzûdî
Zi-nâdân teng-rûzî-ter ne-bûdî (ŞG: 183).

Eğer bir gün ilimde ilerlersen, bilgisizden daha sıkıntıda olmazsın (Canpolat 2000: 101).

Beytin doğru anlamı şu şekildedir: Şayet rızık bilgiyle artsaydı dünyada cahilden daha dar rızıklı ve geçim sıkıntısı çeken kimse olmazdı. Hâlbuki durum bunun aksinedir. Cahiller daha zengin, bilim adamları daha fakirdir.

Beytin yanlış anlamlandırmasına etki eden unsurlar:

1. *Rûzî* kelimesinin sonundaki *ye* harfi *yâ-yı* vahdet olarak düşünülünce “bir gün” anlamı verilmiştir. Hâlbuki kelimenin aslı harfi olarak düşünülünce *rûzî* rızık anlamına gelmektedir, burada da bu anlamda kullanılmıştır. İkinci mısradaki *rûzî* kelimesinin de rızık anlamına geldiği dikkate alınmamıştır. *Teng-rûzî rızık dar* veya *dar rızıklı* anlamındadır. Sonundaki *-ter* eki ile birlikte düşünülünce *daha dar rızıklı, daha çok geçim sıkıntısı çeken* anlamındadır.

2. *Fuzûdî* fiilinin sonundaki *ye* harfinin iki farklı fonksiyonu düşünülünce anlamı hem *arttı* hem de *artıyordu/artardı* olabilmektedir. *Eger* edatıyla düşünülünce *artsaydın* ve *artıyor olsaydı* şeklinde anlamlandırılabilir. Burada ise *artıyor olsaydı/artsaydı* anlamı tercih edilmelidir. Aynı şekilde *ne-bûdî*

fiilinin sonundaki *ye* harfinin fonksiyonları düşünülünce *olmadın* ve *olmazdı* şeklinde iki anlam karşımıza çıkmaktadır. Burada ikinci anlamda kullanılmıştır. Harflerin fonksiyonları doğru olarak tespit edilemeyince beyte bir anlam verebilmek için gayret sarfedilmiş, fakat beytin anlamı bütünüyle ortadan kaybolmuştur.

Şem'î şerhinde yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi bu tarz belirgin hatalar bulunmaz. Bir kısmı daha çok üslûpla ilgili yanlışlıklar kategorisine dâhil olabilir. *Şerh-i Gülîstan*'da geçen bu tarz yanlışlardan bir kısmına ve Sûdî'nin eleştirilerine bakalım:

Kıyâs kon ki çî hâleş buved derân sâ'at
Ki ez-vücûd-ı 'azîzeş be-der reved cânî (ŞG: 389).

Sûdî: Kıyâs eyle ki hâli ne olur ol sâatda ki vücûd-ı azîzinden cânı çıka gide, yani rûhı bedeninden çıka gide.

Şem'î: Kıyâs eyle ki bu sâatde anın hâli nice olur, yani ne meşakkat ve ne elem çeker ki anın azîz vücûdından *bir cân* taşra gider, yani ölür.

Cânî kelimesinin sonundaki *ye* harfi tenkîr *yâ*'sı değil de vahdet *yâ*'sı olarak düşünülünce “bir can” anlamı verildiği için Sûdî'nin “Anın azîz vücûdından bir cân taşra gider diyen katında insânda bir kaç cân var imiş gibi” cümlesiyle eleştirilmiştir.

Dest-i tazarru' çî sûd bende-i muhtâc-râ
Vakt-i du'â ber-Hudây vakt-i kerem der-beğal

Sûdî: Muhtâc bendeye tazarru ve niyâz eli yani tazarru ve niyâz ile duâya el kaldırmak ne fâide. Tazarru ve niyâz fâide virmediği anınçündür ki zarûret vaktinde duâ eli Hudâ'yadır yani hîn-i muzâyakada Hudâ'ya duâ için el kaldırırısın, hâsılı, Hudâ'dan duâ ile murâdın dilersin, ammâ kerem ve ihsân vaktinde elin koltuğundadır. Yani muhtâclara bir nesne i'tâ için elin uzatmazsın, belki iki elini koltuğuna kısdırırısın, hâsılı, fukarâyâ nesne tasadduk eylemezsin, pes, duân nice makbûl olsun.

Şem'î: Tazarru eli ne fâide virür muhtâc kula yani tazarruun ne fâidesi vardır ol kimseye ki, *duâ vakti eli Hudâ üzre ola*, kerem vakti eli koltuğunda ola. Yani başına bir belâ gelse duâya el kaldura, âsûdelik zamânında Hak için kimseye bir nesne virmeye (ŞG: 298).

Ber edatı *üzerine* anlamına geldiği gibi yönelme eki olarak da kullanılabilir. Zaten dillerde çekim eklerinin birden fazla fonksiyonu olduğu tartışma götürmez. Şem'î ise “*Duâ vakti eli Hudâ üzre ola*” ifadesiyle ekin diğer fonksiyonlarını göz ardı etmiş olmaktadır. Meselenin biraz da üslûpla ilgili bir boyutu bulunmaktadır.

*Kâr-ı dervîş-i mustemend ber-âr
Ki tu-râ nîz kârhâ bâşed*

Sûdî: Dervîş ve fakîr-i müstemend ve bî-çârenin de maslahatında bulun, yani anın da kârında muâvenet ve müzâheret eyle, zîrâ senin de nice dürlü mesâlih ve mühimmâtın vâki olur. Pes, ğayriler de senin mesâlihinde bulunup mühimmâtın edâ eylesünler, veyâ Hudâ eyleye dimek ola.

Şem'î: Mazlûm ve bî-çâre dervîşin işini yukarı getür yani murâdını hâsıl eyle. Zîrâ sana dahi işler olur. Yani niçe nesne sana dahi lâzım olur ğayrı kimseler dahi senin maksûdun hâsıl ideler (ŞG: 179).

Farsça'da *râ* eki hem yönelme, hem belirtme hem de ilgi eki fonksiyonunda kullanılabilir. Söz gelimi *tu-râ* hem *seni*, hem *sana*, hem de *senin* anlamına gelebilir. Sûdî "*tu-râ* senin dimekdir, sana dimek degildir." diyerek Şem'î'nin "Sana dahi işler olur." şeklinde tercümesini beğenmemektedir. Burada da üslup boyutu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca *ber-âr* fiiline *yukarı getür* anlamı verilmesi de Sûdî'nin eleştirisine hedef olur. Bunlar üslupla ilgili eleştiriler kısmında ele alınacağı için burada zikredilmeyecektir. Bütün bunlarda sonra Sûdî'nin Şem'î'nin metne verdiği anlamda fahiş bir yanlış bulmadığı, belki de kısmen üslup açısından rahatsız edici bulduğu için bu tarz eleştirileri yönelttiği söylemek mümkündür.

Ne-şâyed benî Âdem-i hâk-zâd

Ki der-ser koned kibr u tundi vu bâd (ŞG: 462/463).

Şem'î: Hâkden halk olunmuş benî Âdem'e lâayık degildir ki başda kibir ve hiddet ve tîzlik ve acele ide yani mütekebbir ve hiddetlü ve acele idici ola.

Sûdî: Lâayık degildir hâkden mahlûk olan benî Âdem ki başına kibir ve hiddet ve hevâyı eyleye, yani bunları başına koya, hâsılı, bunlarla muttasıf olmak lâayık degildir.

Sûdî "Der harf-i sıla, harf-i zarf tutan eyü tutmamış." diyerek "Başda kibir ve hiddet ve tîzlik ve acele ide." diyen Şem'î'yi eleştirmektedir. Sûdî ise der harfîne yönelme eki anlamı vererek başda yerine başına şeklini tercih etmektedir. Ayrıca Sûdî'nin "Bâd bunda hevâ manâsınadır ki hiffetden ibaretdir." diyerek hevâ anlamı verdiği bâd kelimesinin anlamını Şem'î acele olarak verir.

Çu perverde şud (ŞG: 274).

Şem'î: Çünkü beslenmiş oldu yani büyüdü.

Sûdî "Perverde şud ibaresine *beslenmiş oldu* anlamı verilmesini de eleştirir. Çünkü fiillerin edilgen şekli şuden, geştên gibi genel fiillerden biriyle yapılır.

Dolayısıyla buradaki anlam beslendi şeklindedir. Şem'î bu tarz edilgen şekillere pek fazla dikkat etmez. Meselâ *kuşte şud ibaresine depelenmiş oldu, yani söyüldü* (ŞG: 347) şeklinde anlam verir.

Bitişik Zamirlerin Mercii ile İlgili Yöneltilen Eleştiriler:

İsimlerin sonuna bitişen bitişik zamirlerin ait olduğu kimse veya nesnenin tayini metnin anlamlandırılması açısından önemlidir. Bu tespit doğru yapılmadığı takdirde anlam açısından tutarsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki örneklerde bunu görmekteyiz:

Hâk-i maşrık şenîde-em ki konend
Be-çihl sâl kâse-i çînî

Sed be-rûzî konend der-Bağdâd
Lâ-cerem kıymeteş hemî-binî (ŞG: 471).

Sûdî: İştmişim ki hâk-i maşrık kırk yılda kâse-i Çînî iderler, yani kırk yılda fağfûrî iderler. Yüz kâse yaparlar bir günde Bağdâd'da, lâ-cerem kıymetini görüyorsun, yani çokdur ve ucuzdur.

Şem'î: İştmişim ki maşrık hâkini eylerler kırk yılda kâse-i Çînî ki murâd fağfûrîdir. Bağdâd'da bir günde yüzünü eylerler yani vâfir düzerler. Lâ-cerem anın kıymet ve i'tibârını görürsün ki nicedir ve sâir kâse ana nisbet nedir. Kıymeteş'de olan zamîr-i gâ'ib kâse-i Çînî'ye râci' olmak ziyâde zâhirdir. (ŞG: 471).

Kıymeteş (onun kıymeti) kelimesinin sonundaki bitişik zamirin mercii Bağdat'ta yapılan kâsedir. Dolayısıyla kıymetini görüyorsun ifadesi değersiz olduğunu görüyorsun anlamındadır. Şem'î ise kıymeteş hemî-binî (kıymetini görüyorsun) ifadesinde bir istihfaf (hafife almak) bulunduğunu, yani, “değersiz olduğunu görüyorsun” anlamını düşünmediği için kıymetini yani Çin kâsesinin kıymetini görüyorsun anlamını tercih etmektedir. Dolayısıyla kıymeteş (onun kıymeti) kelimesinin sonundaki zamirin (onun) mercii Çin kâsesi bulunduğunu söylemektedir. Dil bu tarz zorlamaları kaldırmaz.

Bâ-bedân yâr geşt hem-ser-i Lût
Hânedân-ı nubuvveteş gum şud (ŞG: 88).

İkinci mısradaki geçen nubuvveteş (onun peygamberliği) kelimesinin sonundaki zamir Hz. Lut'a racidir. Dolayısıyla “Hazret-i Lût'un peygamberlik hânedânı ve ehl-i beyti” anlamındadır.

Şem'î: Lût peygâmbere 'aleyhi's-selâm'ın hatununu yaramazlara yâr oldu ki murâd kavmidir, ol hatunun nübüvveti hânedânı zâyî oldu. Yani peygâmbere çifti olup cennete girse gerek idi, ol kabâhat sebebi ile cehennem girdi.

Şem'î'nin ifadesinde geçen “Ol hatunun nübüvveti hânedanı zâyi oldu.” ifadesi ilk bakışta kadının peygamberliği anlamını çağrıştırdığı için Sûdî tarafından eleştirilmektedir. Burada da üslup kaygısı ön plana çıkmaktadır. Yoksa Şem'î de daha sonraki kısımda böyle bir ihtimali çağrıştıracak bir ifade kullanmamaktadır.

c) Masdarlarla İlgili Eleştiriler

Eserin tamamında 159 yerde masdarlarla ilgili eleştiriler bulunmaktadır. Bunların bir kısmının geçtiği yerde derkenarda Redd-i Şem'î ibaresi konulmuştur. Diğer yerlerde diğer şarihlerin ismi bulunmaktadır.

Gülîstan'da geçen

*Nik u bed çun hemî bi-bâyed murd
Hunuk ân kes ki gûy-ı nîkî burd (ŞG: 37)*

(Mademki iyi ve kötü herkes ölecektir. Talihli ve saadetli olan dünyadan iyilik topunu götüren, yani dünyadan ahirete iyi ve güzel amellerle giden kimsedir.) beytinin geçtiği yerde Şem'î birinci mısranın sonundaki *murd* kelimesinin *murden* (ölmek) anlamında masdar-ı murahham (hafifletilmiş masdar) olduğunu söyledikten sonra masdarlar hakkında şu açıklamaları yapar:

Masdarlar üç şekilde kullanılır:

1. Kendi şeklinde kullanılır (âmeden ve reften gibi).
2. Geçmiş zaman şeklinde kullanılır. Bu şekilde kullanılan masdara masdar-ı murahham denir. Bu da iki şekilde olur:
  - a) Atıf vavıyla kullanılır (goft u şunuft gibi).
  - b) Atıf vavı olmadan (âmed şud gibi).
3. Emir şeklinde kullanılır (tek u dev gibi).

Şem'î bu tarz masdarların geçtiği beyitleri örnek olarak zikr eder. Sûdî bu örneklerde geçen kelimelerin masdar değil isim olduklarını söyleyerek Şem'î'nin görüşlerine karşı çıkar.

Şem'î ayrıca eserin başka bir yerinde (ŞG: 66) “*zen bunda zeden* manasınadır ve emir şeklinde olan masdardır, eserin sebab-i telif kısmında bunu açıkladık” anlamında bir not düşer. Eserin başka bir yerinde masdarlarla ilgili herhangi bir açıklamada bulunmaz.

Sûdî'nin masdarlar hakkındaki görüşü şöyledir:

Farsçada masdarların son harfi nûn olur ve nûn harfinden önce ya “te” veya “dâl” harfi bulunur, *dânîsten* ve *hânden* gibi. “Dal” harfinden önce “âmûzîden”

örneğinde görüldüğü gibi “ye” harfi olursa bütün müştaklar ondan türer. Ama evvelki şekilde olan masdarlardan sadece geçmiş zaman ve ism-i meful yapılıdır. Bu kural bilinince Farsçadaki bütün müştaklar (emir gövdesi de buna dâhil) kıyasî olur, semai olmaz. (Kaya, 2008: 178).

Sûdî emir gövdelerini zikrederken “rev reften’den değil revîden’den gelir, nümâ nümûden’den değil nümâyîden’den müştaktır” gibi ifadeler kullanır. Bu tarz ifade kullandığı bazı yerlerde başkalarını eleştirir ve onların zannettiği gibi emir gövdelerinin masdarları türemediğini söyler. Sûdî’nin *Şerh-i Gülîstan* isimli eserinde masdarlarla ilgili açıklamaların geçtiği onlarca yerde derkenarda Redd-i Şem’î ibaresini koyanlar bütün bu açıklamaların hedefindeki şarihlerden birinin de Şem’î olduğunu söylemek istemektedirler. Yoksa Şem’î masdarların geçtiği yerlerde yukarıdakiler dışında her hangi bir açıklamada bulunmamaktadır.

d) Hemze ile İlgili Eleştiriler

Sûdî şerhinde hemze ile ilgili eleştiriler bir hayli yekûn tutmaktadır. 74 yerde hemze ile ilgili eleştiri bulunmaktadır ve bunlardan 53 tanesinin geçtiği yerde derkenarda Redd-i Şem’î ibaresi matbu nüshayı neşredenler tarafından konulmuştur. İşin tuhaf yanı Şem’î’nin *Gülîstan* şerhinin matbu nüshasında hiçbir yerde hemze ile ilgili açıklama bulunmamaktadır ve eserde hemze kelimesi hiç geçmemektedir. Fakat Şem’î’nin hemze hakkındaki görüşü diğer eserlerinden (Canpolat, 2006: 564) bilindiği için matbu nüshayı neşredenler Şem’î’nin hemze ile ilgili görüşünün Sûdî’nin yaklaşımına ters düştüğünü bildikleri için Redd-i Şem’î ibaresini koymuşlardır. Hemze ile ilgili Şem’î şerhinde herhangi bir açıklama bulunmadığı için bu konuya temas edilmeyecektir. Yalnız Sûdî’nin eserlerinin muhtelif yerlerinde tekrarladığı açıklamaların bir tanesini sadeleştirerek vermek istiyoruz:

“Sonu ha-i resmî ile biten kelimelerin üzerinde yazılan hemze sadece harf-i tevessüldür. Vahdet (birlik) anlamını belirten mukadder “yâ” ise yazılmaz. Müttekaddimîn (önceki bilginler) bu “yâ” harfini “resmî hâ” harfinden sonra yazıp gösterirlerdi, fakat müteahhirîn (sonradan gelenler) resmî hâ’nın üzerine “ayn-ı betrâ” (güçük ayın, yani kuyruğu olmayan ayın harfi) koyarlar, bu işaret hem “yâ” harfini hem de “hemze”yi karşılardı.” (Kaya, 2008: 173).

Ayrıca şunu belirtelim ki Şerh-i Gülîstan’ı hamîşinde Şem’î şerhiyle birlikte basan kişi Sûdî’nin ısrarla bu eleştiriye tekrarlamasına tahammül edemeyerek “Şârih-i merhumun işbu hemze maddesinde ihtarı artık fütur verdi. Şem’î’nin görüşü tevil edilebilir, yani bir cihetteten bakılınca doğru olarak kabul edilebilir.” (ŞG: 362) şeklinde bir açıklama getirmektedir.

II. ÜSLUP YANLIŞLARI VEYA SELİKA KUSURU

Şem'î'nin bazı ön eklerle yapılan bileşik fiilleri bu ön eklerin anlamını belirterek tercüme etmesi veya birden fazla anlama gelen bir fiilin metin içinde kullanıldığı anlamı dikkate almayarak anlamlandırması, bazen ismin hal eklerinin fonksiyonlarını dikkate almayarak Farsça çekim eklerine tek bir anlam vermeye çalışması gibi durumlar üslûp açısından okuyucuyu rahatsız edecek boyutlara ulaşabilmektedir. Şem'î daha sonra açıklayıcı kısımda bu tarz fiillerin bir kısmının doğru anlamını verse de bu tarz ifadeler Sûdî'nin haklı eleştirilerine hedef olmaktan kurtulamaz. Burada şunu da belirtmek gerekir ki bu tarz ifadelerin tamamına Sûdî tarafından eleştiri getirilmemiştir. Dolayısıyla boyutları bir hayli fazladır. Bu tarz örneklerde görüleceği gibi Şem'î'nin tercümede kaynak dilin yapısını hedef dile aktarmaya çalışması üslûp açısından bir takım tuhaflikları da beraberinde getirmektedir. Kaldı ki bu durumun metnin bütün yerinde uygulamaya konulması da mümkün değildir ve Şem'î de şerhinde bunu yapamamıştır.

Sûdî'nin "Acem bazı lafızları *zeden* ve onun müştaklarıyla ifade eder. Bu kullanım Türkçenin yapısına uygun değildir." (ŞDH: 2/258) diyerek bu hususta son derece yerinde bir tespitte bulunmaktadır. Mesela İranlılar *öpmek* fiili için *bûse zeden* şeklini de kullanmaktadırlar. Bunun Türkçeye *öpme vurmak* veya *buse vurmak* şeklinde tercüme edilmesi aslında hedef dile bir saygısızlıktır ve tercüme ve şerh faaliyetleriyle uğraşanların buna dikkat etmeleri gerekmektedir. Tercüme faaliyetlerinin yaygın olduğu zamanlarda kaynak dildeki yapının aynen hedef dile aktarılması Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde sıklıkla görülmektedir. Bu tarz aktarımlar zaman zaman Türkçe'nin yapısına da olumsuz etki etmiştir. Aşağıda ilk olarak Şem'î'nin kaynak dildeki yapıyı aynen koruyamadığı ve değiştirmek zorunda kaldığı birkaç örnek verilecek, daha sonra bu yapıyı korumaya çalıştığı örnekler gösterilecek, bu örnekler zaman zaman Sûdî'nin şerhiyle karşılaştırılacak ve bazen Sûdî'nin bunlara yönelttiği eleştiri cümleleri de iktibas edilecektir. Sûdî ve Şem'î şerhleri genellikle aynı sayfada bulunduğu için sadece bir yerde kaynak belirtilecektir. Öncelikle Şem'î'nin kaynak dildeki yapıyı koruyamadığı birkaç örneğe bakalım:

Heme puşt bi-dâdend. Dükeli askeri ol pâdişâhı birağub kaçdılar (ŞG: 119). Şayet Şem'î kaynak dildeki yapıyı korusaydı "*Hepsi arka verdiler.*" demesi gerekirdi. Burada *arka vermek* ile *bırakıp kaçmak* anlamı kastedilmektedir ve tercümede bunun belirtilmesi gerekmektedir.

Ez-ân k'ez-tu tersed bi-ters ey hakîm
Vu ger bâ çu û sed ber-âyî be-ceng

Ol kimesneden havf eyle ki senden havf eyler ey âkıl farazâ eger yüz ancılayına *gâlib olasın* (ŞG: 102). Şem'î şerhin büyük bir kısmında *ber-âmeden*

fiiline *yukarı gelmek* anlamı verse de burada *ber-âyi be-ceng'e cengde yukarı gelesin* değil *galip olasın* anlamını vermektedir.

*Ne-bîni ki çun gurbe 'âciz şeved
Ber-âred be-çengâl çeşm-i peleng*

Görmez misin ki çün kedi âciz ve muztarib ola, pençesiyle kaplanın gözünü çıkarur. (ŞG: 102). Burada da *ber-âverden* fiiline *yukarı götürmek* değil, *çıkarmak* anlamı verilmiştir ki doğrusu budur. Fakat Şem'î nadir durumlar dışında bu tarz ön eklerle yapılan fiilleri okuyucuyu rahatsız edecek şekilde tercüme etmekten çekinmez. Meselâ *fürû güzâşten* fiilini *aşağa bırakmak*, *ber-âverden* fiilini *yukarı götürmek* şeklinde anlamlandırmakta bir beis görmez. Okuyucuya ehliyetsiz kişiler tarafından yapılan tercüme ve şerh faaliyetlerinin dilin yapısına zaman zaman nasıl olumsuz etki yaptığını göstermek için Şem'î şerhinde geçen yüzlerce örnekten bir kısmı verilecek, bu örneklerdeki kusurlu yapı italik karakterle gösterilecek, zaman zaman bazı açıklamalarda bulunulacaktır. Bazen mukayese oluşturması açısından Sûdî şerhinde geçen tercüme de gösterilecektir.

1. Ber-ne-y-âyed zi-kuştegân âvâz

Maktûllerden âvâz *yukarı gelmez*. (Sûdî: Maktûllerden âvâz *çıkamaz*.) (ŞG: 18).

2. Çâr tab'-ı muhâlif-i ser-keş

Baş çekici biri birinin muhâlif-i ser-keş ki murâd anâsır-ı erba'adır (ŞG: 39).

Serkeş kelimesinin karşılığı olarak düşünülen *baş çekici* yerine başka kelimeler de kullanılabilirdi.

3. Be-'izzet-i 'Azîm u sohbet-i kadîm ki dem ber-ne-y-ârem kadem ber-ne-dârem.

Şem'î: Azîmin izzeti hakkıçün ve mâbeynimizde olan kadîmi musâhabet ve dostluk hakkıçün ki *bir nefes yukarı götürmeyem* yani anınla musâhabet etmeyem, dahi *kadem yukarı götürmeyem* yani *kademi yukarı tutmayam* yani bu mekândan gitmeyem.

Sûdî: Azîm Hudâ'nın izzeti hakkıçün ve Şeyhle vâki' olan sohbet-i kadîm hakkıçün ki *ârâm eylemezem* ve *bir nefes almazam* ve *bir adım atup bundan gitmezem* (ŞG: 42).

Ayrıca “nefesi yukarı getürmeyem”in açıklaması olarak söylenen “yani anınla musahabet etmeyem” anlamı da yanlış olmaktadır.

4. *Dîger 'arûs-ı fikr-i men ez-bî-cemâli ser ber-ne-yâred u dide-i ye's ez-puş-ti pâ-y-ı hacâlet ber-ne-dâred* (ŞG: 56).

Şem'î: *Girü* benim fikrim gelini yani *artık* benim fikrim cemâlsizlikden *başını yukarı kaldırmaz* ve mahrûmluk gözünü hacillik ayağının arkasından *yukarı tutmaz* yani hacâletinden kimsenin yüzüne nazar itmege kâdir olmaz.

Sûdî: *Dahi* benim fikrim gelini güzelsizlikden *başını kaldırmaz*, yani güzel olmadığı için hicâbından başını önüne tutup göğsüne bakar, niteki utanan kimse böyle ider. *Dahi* fikrim gelini ümitsizlik gözünü utanmak ayağı arkasından *kaldırmaz*, yani sâhib-i nazar ve ehl-i basar kavlından nâ-ümîd olup kemâl-i hicâbından ve ziyâde hacâletden gözünü ayağı arkasına diküp başını kaldırmaya kâdir olmaz. Hâsılı, hayret ve dehşetinden dâimâ başını önüne salup yürür.

Ber-ne-dâred “kaldırmaz” demekdir, “yukarı tutmaz” demek degildir. Ayrıca *ümitsizlik gözü* yerine *mahrumluk gözü* ifadesi de doğru olmasa gerek.

5. *Ebnâ-yı cins-i û bedû hased burdend u be-hiyânetî muttehem kerdend* (ŞG: 92).

Şem'î: Onun ebnâ-i cinsi ki murâd, çavuş-zâdedir, ol puser üzre *hased* *ilettiler* ve bir hiyânetle anı töhmetlü eylediler.

Sûdî: Ol serheng-zâdenin ebnâ-yı cinsi ana *hased* *eylediler*, yani pâdişâhın manzûr-ı nazarı ve makhbûl-i hâtırı oldığını *kıskandılar* ve bir hiyânetle anı müttehem eylediler.

Hased burden bileşik fiili *haset* *iletmek* değil *hased* *etmek* veya *kıskanmak* olarak tercüme edilse Türkçe açısından daha tutarlı olurdu.

6. Pâdişâhî ki tarh-ı zulm efkend

Pây-ı dîvâr-ı mulk-i hîş bi-kend (ŞG: 98).

Şem'î: Bir pâdişâh ki zulüm tarhını bıraktı yani zulüm bünyâd eyledi, hakikatde ol pâdişâh kendü saltanatı dîvarının ayağını kırdı yani kendü saltanatı dîvarının ayağını kırdı yani kendü sultânlığına zarar erişdirdi.

Sûdî: Bir pâdişâh ki zulüm resm u kânûnını halk-ı âleme sala yani memleketi halkına zulmi âdet eyleye, kendi memleketi veyâ saltanatı dîvarının esâs ve temelini harâb ider, zîrâ zulümle saltanat kâim ve sâbit olmaz.

Tarh-ı zulm efkend zulüm tarhını bıraktı veya zulüm bünyâd eyledi değil zulmü kural haline getirerek halka uyguladı, yani halka zulmetmeyi adet eyledi demektir. Sûdî “Zulüm bünyâd eyledi diyen eyi bünyâd idememiş.” diyerek üslubu eleştirmektedir.

7. Çun ber-âmed be-gûşe'i bi-nişest u karâr yâft (ŞG: 100).

Şem'î: Çünkü gulâm ol ıztırâbdan halâs bulup yukarı keştiye geldi, edeble bir köşede oturdu ve giryeye ve zârından karâr ve teskîn buldı.

Ber-âmed çıktı anlamındadır. Dolayısıyla anlam “Çünkü geminin üstüne çıktı, bir köşede oturdu ve teskîn ve karâr buldı.” şeklinde olmalıdır.

8. Eger mustevcib-i 'ukûbetem der-kıyâmet merâ nâ-bînâ ber-engîz tâ der-rûy-ı nîkân şermsâr ne-şevem (ŞG: 192).

Şem'î: Ammâ eger azâba müstehak isem ki bana elbette ukûbet eyler isen bâri kıyâmetde beni gözsüz kopar, tâ ki senin makbûllerin yüzünde hacil olmayam.

Nâ-bînâ ber-engîz'in anlamı gözsüz kopar olarak değil de Sûdî'nin tercih ettiği âmâ haşreyle şeklinde tercüme edilmelidir.

9. Furû ne-bended kâr-ı guşâde-pîşânî (ŞG: 280).

Şem'î: Alnı açılmış olan kimsenin işi *aşağa bağlanmaz* yani hande-rûy olanın maksûdı hâsıl olur.

Sûdî: Zîrâ açık alınlının işi bağlanmaz, yani işi feth olur, mün'akid olmaz.

Şem'î'nin tercümesi Sûdî'nin “Alnı açılmış olan kimsenin işi *aşağa bağlanmaz* diyen katı *aşağadan* söylemiş.” eleştirisine hedef olur.

10. Dest-i tazarru' çi sûd bende-i muhtâc-râ

Vakt-i du'â ber-Hudây vakt-i kerem der-beğal (ŞG: 298)

Şem'î: Tazarru' eli ne fâ'ide virür muhtâc kula yani tazarru'un ne fâ'idesi vardır ol kimseye ki, *du'â vakti eli Hudâ üzre ola*, kerem vakti eli koltuğında ola yani başına bir belâ gelse du'âya el kaldura, âsûdelik zamânında Hak için kimseye bir nesne virmeye.

Ber edatı her zaman *üzere (üzerine)* anlamında kullanılmaz, yönelme eki anlamında da kullanılır. *Ber-Hudây* Huda üzerine değil Huda'ya şeklinde anlamlandırılmalıdır. Bu kısmı Sûdî “Zarûret vaktinde duâ eli Hudâ'yadır.” şeklinde tercüme eder.

11. Dervîş be-cuz bîy-ı ta'âmeş ne-şenîdî (ŞG: 298).

Şem'î: Dervîş anın taâmının râyihâsinden gayrısını *işitmez* idi.

Sûdî “*Ne-şenîdî* bunda *duymazdı* dimekdir mecâzen, *işitmek* ma'nâsına degildir şurrâh zann eylediği gibi. Niteki Türkîde burnum *kokı duymaz* diler.” ifadeleriyle bu üslup yanlışını eleştirir.

12. *Muterakkib ki kesî zahmet-i harr-i Temmûz ez-men be-~~burd~~-âbî furû nişâned.*(ŞG: 362).

Şem'î: Müterakkib ve muntazır idim ki bir kimse temmûz harâreti zahmetini benden bir soğuk su ile *aşağa oturda* yani gidere.

Sûdî *Furû nişâned* fiilini “aşağa oturtmak” değil “söyündürmek” olarak tercüme eder.

13. *Fakîre-i dervîşî hâmile bûd, muddet-i hamleş be-ser âmed* (ŞG: 414).

Şem'î: Bir dervîşin hatunı hâmile oldu. Onun hamli zamânı *başâ geldi* yani karîb oldu.

Ser Farsça'da her zaman baş anlamında kullanılmaz, uç, nihayet, sevda gibi anlamlarda da kullanılır. “*Onun hamli zamânı başâ geldi.*” kısmını Sûdî “Hamli müddeti nihâyete vardı.” şeklinde tercüme eder.

14. *Bülbülâ müjde-i bahâr bi-y-âr
Haber-i bed be-bûm bâz guzâr* (ŞG: 465).

Şem'î: Ey bülbül, bahâr muştuluğunu getir. Yaramaz haberi baykuşa girü ko.

Bâz guzâsten “girü komak” değil “terk eylemek, bırakmak” anlamındadır.

Bu tarz üslup yanlışları Şem'î şerhinde oldukça fazla bulunmaktadır. Şimdilik bu kadarıyla yetinmek istiyoruz.

III. NAZIM ŞEKLİ İLE İLGİLİ ELEŞTİRİLER

Sûdî şerhinde Gülistan'a şerh yazan diğer şarihlere karşı nazım şekliyle ilgili eleştirel ifadelerin geçtiği yerlerde derkenarda bulunan “Redd-i Şem'î” ibaresi bazen gerçeği yansıtmamaktadır. Bu ibare Şem'î şerhinde böyle bir yanlışlık bulunmadığı halde bazen dikkatsizlik sonucu olarak konulduğu gibi, Sûdî şerhinde herhangi bir bir eleştirel ifadenin bulunmadığı durumlarda Şem'î'nin nazım şekliyle ilgili yanlışlıkları da bulunmaktadır. Dolayısıyla şerhin tamamı incelendiğinde karşımıza çıkan yanlışlar daha fazla bir yekûn tutmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki nazım şekliyle ilgili yanlışlıklarda ağırlığı rübailer oluşturmaktadır. Şem'î şerhinde görülen nazım şekilleriyle ilgili hatalar şöylece sınıflandırılabilir:

a) Rübailerin Yanlış Adlandırılması

Eserde yedi yerde Şem'î'nin rübailerini yanlış tespit ettiği görülmektedir. Bunlardan dört tanesi kıta olarak isimlendirilmiş, ikisi nazım, diğeri ise beyit olarak adlandırılmıştır. Bilindiği gibi kıta matla beyti olmayan şiidir. Dolayısıyla aşağıdaki rübailerde ilk iki mısra kendi arasında kafiyeli olduğu

içini vezne bakılmasa da bu şiirlerin ilk bakışta kıta olmadığı hemen anlaşılabilir. Fakat Şem'î'nin nazım şekillerini tespit hususunda ciddi problemleri bulunmaktadır. Bu yanlışlıkların daha yakından görülmesi için bir iki örnek verilecek, diğerlerinin ise sadece eserde geçtiği yerler belirtilecektir.

*Hizem çu ne-mând bîş ezîn tedbîrem
Hasm ez-heme şemşîr zened yâ tîrem
Ger dest resed ki âstîneş gîrem
V'er ne bi-revem ber-âstâneş mîrem*

Bu rübai Şem'î şerhinde kıta olarak geçmektedir (ŞG: 342).

Rübailerin yanlış adlandırılması ile ilgili eserde geçen diğer yerlerin sayfa numaraları şunlardır: (25, 359, 376, 393, 432, 502).

Ayrıca rübai olmadığı halde Sûdî tarafından rübaî diye adlandırılan bir şiir bulunmaktadır. Bu şiir Şem'î şerhinde nazım olarak geçmektedir (ŞG: 196).

*Der-'amel kûş u her çî hâhî pûş
Tâc ber-ser nih u 'alem ber-dûş
Zâhidî der-palâs-pûşî nîst
Zâhid-i pâk bâş u atlas pûş
Feilâtün / Mefâilün / Feilün*

Nazım şekilleri konusunda oldukça sağlam bilgilere sahip bir şahsiyet olan Sûdî'nin bu yanlışlığı şayet müstensih veya matbaa hatası değilse bu durumu onun kendi ifadesiyle "sehv-i kalem"e atfetmek gerekir.

b) Diğer Nazım Şekillerinin Rübai Diye Adlandırılması

Sûdî şerhinde 4 adet kıta ve 6 adet nazım Şem'î şerhinde rübai diye isimlendirilmiştir. Bir de Sûdî şerhinde nazım şekli belirtilmemiş bir rübai bulunmaktadır. Böylece toplam 10 yerde bu tarz yanlış isimlendirme bulunmaktadır. Rübailer aruzun özel kalıbıyla yazılan nazım şekilleridir. Dolayısıyla başka vezinle yazılan bir şiire rübai denilmesi mümkün olmaz. Rübai kalıpları ya *mefûlû* veya *mefûlün* ile başlamaktadır. Şem'î'nin rübai diye adlandırdığı şiirlerin sadece ikisi *mefûlû* diye başlar. Şiirin vezninin başlangıç kısmına dikkat edilseydi bu tarz yanlışlara düşülmezdi. Şem'î ise şiirlerin vezinlerine dikkat etmeyerek bu nazım şekillerine rübai söylemekte bir beis görmemiştir. Aşağıda hem bu şiirlerden örnekler verilecek, hem de vezinleri gösterilecektir.

*Gerçi şâtr buved horûs be-ceng
Çi zened pîş-i bâz-ı rûyîn-çeng
Gurbe şîr'est der-giriften-i müş
Lîk müş'est der-musâf-ı peleng
Feilâtün / Mefâilün / Feilün*

Sûdî şerhinde bu şiir nazım olarak geçer (ŞG: 66).

Bu tarz yanlışların geçtiği diğer yerlerin sayfa numaraları şunlardır: (77, 107, 248, 288, 354, 355, 365, 471).

c) Sûdî'de Kıta Şem'î'de Nazım olarak Geçen Şiirler

Bilindiği gibi kıta ile nazım'ı birbirinden ayıran en önemli özellik matla beytinin kıtada kafiyesiz olması, nazımda ise kafiyeli olmasıdır (İpekten, 1994: 47). Dolayısıyla bu şiirin ilk beyti kendi arasında kafiyeli olmadığı için nazım şekli olarak kıta yazılması gerekmektedir. Eserde onüç yerde bu tarz yanlış isimlendirme görülmektedir.

*Pây-ı miskîn-piyâde çend reved
K'ez-tahammul sutûh şud buhtî
Tâ şeved cism-i ferbihî lâger
Lâgerî murde bâşed ez-sahî (ŞG: 212).*

Bu nazım şekliyle ilgili diğer yanlışların geçtiği yerlerin sayfa numaraları şunlardır: (220, 229, 242, 251, 354, 361, 370, 389, 401, 411, 412, 419).

d) Sûdî'de Mesnevî Şem'î'de Nazım olarak Geçen Şiirler

Her beyit kendi arasında kafiyeli olduğu için bunlara nazım denilmesi mümkün değildir. Şem'î şerhinde ondört yerde bu tarz yanlışlık görülmektedir.

*Zen-i bed der-serây-ı merd-i nikû
Hem derîn 'âlem'est dûzah-i û
Zînhâr ez-karîn-i bed zînhâr
Ve kmâ Rabbenâ 'azâbe'n-nâr (ŞG: 244).*

Bu tarz yanlışların geçtiği diğer yerler: (295, 301, 353, 362, 374, 379, 399, 407, 409 (2 kere), 410, 453, 511).

e) Sûdî'de Mesnevî Şem'î'de Kıta Olarak Geçen Şiirler

Bir yerde böyle bir yanlışlık bulunmaktadır. Her beyit kendi arasında kafiyeli olduğu için bu şiire kıta denilmesi mümkün değildir.

*Be-çi kâr âyedet zi-gul tabakî
Ez-Gulistân-ı men bi-ber varakî*

Gul hemîn rûz-ı penc u şeş bâşed
V'in Gulistân hemîşe hoş bâşed (ŞG: 52).

f) Sûdî'de Nazım Şem'î'de Kıta Olarak Geçen Şiirler

Bir yerde bu tarz yanlışlık yapılmıştır.

Belağa'l-'ulâ bi-kemâlihi
Keşefe'd-ducâ bi-cemâlihi
Hasunet cemî'u hisâlihi
Sallû 'aleyhi ve âlihi (ŞG: 14–15).

Mütefâilün / Mütefâilün

SONUÇ

Şem'î her ne kadar Farsça hususunda kendisini yeterli konumda görse ve bu hususta iddialı olsa da onun Gülistan'a yazdığı şerhte söz dizimi ve üslûp açısından anlamı bozan ve okuyucuyu rahatsız eden bir hayli hatayla karşılaşmaktayız. Ayrıca Şem'î şerhi nazım şekillerini tespit hususunda da çok büyük eksiklikleri bünyesinde barındıran bir eser hüviyetini göstermektedir. Bu yanlışlar derin bir bilgi birikimi ve dil mantığı olan ve şerh sahasındaki başarısı büyük bir takdire mazhar olan Sûdî'nin eleştirilerine hedef olmaktan kurtulamamıştır. Farsça klasiklerin tercüme ve şerhinde, ayrıca eski edebî metinlerin anlamlandırılmasında doğru ve tutarlı bir kılavuz olan Sûdî'nin eserleriyle araştırmacıları buluşturmanın gerekli olduğuna inanmaktayız.

KAYNAKÇA

- Canpolat, Hülya (2006), **Sa'dî'nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Canpolat, Hülya (2000), **Lâmi'î Çelebi'nin Şerh-i Dîbâce-i Gülîstân'ı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hoca, Nazif M. (1980), **Sûdî, Hayatı, Eserleri ve İki Risalesinin Metni**, İÜ Şarkiyat Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, İbrahim (2008), **Sûdî Şerh-i Divan-ı Hafız: Kelimeler-Remizler-Kavramlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Öztürk, Şeyda (2010), "Şem'î maddesi" **DİA**, C. 38, İsam Yayınları, İstanbul, s. 503–504.
- ŞB Sûdî (1288), **Şerh-i Bostan**, İstanbul.

KAYA, Sûdî'nin Şerh-i Gülistan'da Sem'î'ye Yönelttiği Dilbilgisi .....

ŞDH Sûdî (1288), **Şerh-i Divan-ı Hafız I, II, III**, İstanbul.

ŞDH-Y Sûdî, **Şerh-i Divan-ı Hafız**, Süleymaniye Kütüphanesi, Nazif Paşa Yazma Nüshası 635.

ŞG Sûdî (1293), **Şerh-i Gülistan** (Şem'î şerhiyle birlikte). İstanbul.

İpekten, Haluk (1994), **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul.